

Hebraio

Anutugât Nanñande den pat âlepñe maknengiep.

¹ Ulikñân tâmbâñe dondâ Anutuñe hakulup-nenñe makyenjiwerâm âmâ propetelupñe den tiripñe keñe keñe makyenjim huñgun yenjimbo sop siân siân makyenjiyi. ² Hain makyenjim gambiâ gambiâ beirâ bâinângen hinñe sop mi-awakto maknengiwiapgât Nanñe huñgun anđo mi-awakmâ maknengiep. Akto ulikñân Anutuñe Nanñe are âmâ wan me wan hârok damunyeñe akbiap dâm hin dâm magañep, “Hâmbâi hân himbim miawakbiap are gâñe damunñe akmâ amboñe akbiat.” dâm magañep. Magañdo âmâ Nanñande hân himbim ketuguep.

Anutugât Nanñande anjelo ewangiyektâp.

³ Akto Nanñe arekñe Anutugât pagalenñan manmap, akto Eweñe olop dopyetñe konok manmandat. Akto Nanñande makto den kârikñe arekñe hân himbim me wan me wan hârok tângombo manmaen. Akto Anutugât Nanñande hânân gem manmâ dosanenñe bo akbiapgât mondo dosanenñe bo akto sumânba agato ekbiâ agatmâ himbimân âgâm himbimgât Amboñe Humo yâkgât bânñe bungen tatmap. ⁴ Âgâ tato Eweñande kot irakñe wañep. Kot arekñe anjelo yenğât kotyeñe ewangiâp. Dop hainâk Anutugât Nanñande anjelo are ewangiyekmap. ⁵ Aregât Anutuñe anjelo siâ hin magañep me? “Gâmâ nânğât Nanne gârâmâ nânñe unjak menğektân.” me hin magañep mon?

“Sop ain, nâ Nannaet nunak Eweŋe bunŋe akbian akto ekmâ Nanne dâwian.” ⁶ Akto Anutuŋe Nanŋe okotŋe akmap are huŋgun aŋdo miawagep sop ain Anutuŋe hin magep, “Anutugât aŋelolupŋande luâk iregât kotŋe mem agatŋet.” ⁷ Akto areâk bo. Anutuŋe aŋelolupŋe yeŋgât keiyeŋe hin magep, “Aŋelolupŋe huŋgun yeŋgim hâkyeŋe mem purikato seru hinare akmai. Dâ hoŋ bawalupŋe hâkyeŋe mem purikato kâlâp ululunŋe akmai.” ⁸ Gârâmâ Nanŋaet keiŋe hin dâep,

“Anutu gâŋgât luâk Kembu tat tat are kârigem âgâm tatbiâp ain âgâ tatbiât. Akto gâŋe luâk âmbâle damunyeŋe manbiatgât huwangande amâ miwindik yekmenâ ârândâŋ akbiapgât tirip towat hinare. ⁹ Akto agak meme âlepŋeâk are egâlianmâ âmâ agak meme bâleŋe are kuk heŋgân aganmat. Aregât Anutu amâ gâŋgât Anutu yâkŋe herone marone akbiatgât keluŋande puliginmâ towatŋe giŋdo gâŋgât kâmotlupge hârok ewangi yekmat.”

¹⁰ Akto den siâ hin,

“Humo, ulikŋân hân korânŋe hârok ketuguen. Akto himbim amâ bâtgande liulien. ¹¹ Gârâmâ hân himbim ketuguyelegen are hâmbâi bo akbiandat. Dâ gâmâ tatmâ manmâ âgâwiat. Hâmbâi sâŋgum tâmbâŋe akmâ tokmap dop hainâk hân himbim tâmbâŋe akmâ bo akbiandat. ¹² Akto gâŋe hân himbim mem ligim katmâ sâŋgum ligimaen hainâk ligim katbiat. Me sâŋgum siâ siâ lugum panmâ panmâ akmaen gâ hainâk panyelekbiat. Dâ gâmâ tatmâ manmâ hainâk hainâk âgâwiat. Akto sopge

hombaŋge bo boakbiap.”

den are âmâ Anutuŋe ikiye nanŋaet magep.

¹³ Dâ Anutuŋe aŋelo siâ hin dâm maganep me? “Gâ bâte bunŋe ain togom tatmenâ gasalupge keigaet amukŋân kâmot katere tâliyekbiat.” Den ya kulengoân are amâ aŋelo yeŋgât bo. ¹⁴ Dâ Anutuŋe aŋelolupŋe huŋgunyeŋgiep kâmot potat yegep are heŋgem yeŋguwaigât huŋgun yeŋgimbo gem hoŋ bawa aknengiwai aregât aŋelolupŋe makyenŋim huŋgunyeŋgiep.

2

Anutugât Nanŋande mem purikatnenegep are amâ bo hâkânŋe akbaen.

¹⁻² Dâ ulikŋân Anutuŋe hakulupnenŋe makyenŋiwerâm aŋelo huŋgun yeŋgimbo gem den bunŋe makyenŋiyi. Makyenŋimbiâ luâk âmbâlêŋe den are hâkân akmâ hamianŋi are Anutuŋe dowâk kuk akyenŋiep aregât bikŋande maknengiyi den are mesokmâ mandenŋe kuk humo metŋe miawak nengiwop dâm launŋe lokom manmâ âgâwaen. ³ Aregât heŋgemnengumap are hâkân akmâ pandenŋe amâ kuk humo arekŋe miawak nengimbo gain gain akmâ âlepŋe arim manbaen? Akto den pat âlepŋe aregât keiŋe Humonenŋe yâkŋe soŋ makmâ miawagep. A hamiŋân den are nânŋayeŋe imâ bunŋe dâm maknengiyi. ⁴ Hain maknengimbiâ âmâ Anutuŋe, “Nannaet den amâ bunŋe.” dâm aregât kulem keiŋe keiŋe mem mânŋim ikiye Heakŋe yâkgât kâmolânŋen huŋgun aŋdo hanŋaet akmâ meme akyenŋimbo wan me

wan owâine akmâ meyi, are yekmâ Anutugât Nanjaet den bunje dâm nângâm hejgemgoyion.

Yesuê amâ sop tâlâwâk siâ anjelo yengât amukjân malep.

⁵ Kepia beirâ miawakbiapgât denje makmaen are âmâ Anutuê anelolupjande âine menjetgât bo magep. ⁶ Aregât siâne hin kulemgoep,

“O Anutu, gâ luâk are wan akmapgât nânganmat? Akto luâkgât nanan wannjaet ekmâ nânganmat? ⁷ Gâ sop pân konok dondâne anjelo yâk yengât amukyenân manbiapgât maganjen. Gâ pagaleje kot patjande akmâ hejgemgoanjen. Akto wan me wan bânjande mângiep are damunje ak dâm kalajen. ⁸ Hain dâm maganmenâ hân himbim hârok damunyeje akmâ manmap.”

dâm kulemgoep. Aregât Anutuê wan me wan hârok amukjân kato tâliwiap amâ siâ siâ are akjângen bo tatmap. Gârâmâ den are boâk miawakto ekten. Irawot bunje akbiap, aregât hinje wan me wan siâ nanjaet amukjân boâk manden. ⁹ Dâ Yesu yâk âmâ ekmaen. Yâk sop pân konok dondâne anjelo yengât amukjân manmâ momogât hâk hilâlâm nângâm metembo âmâ Anutuê makto pagaleje akto kot pat humo lokom mem mandâp. Yâk Anutuê han kalem aknengiâkgât dâmbo momogât hâk hilâlâm kalakje luâk hârok nengât akmâ nângâep.

Yesu amâ nengât teu mamenenje.

¹⁰ O Galalupne, Yesu Anutugât nanje yâkgât siâkâ makbe. Wan me wan ketugum damun

nenne akmap are Anutuŋe, “Nângât kâmot pagalenân katyebian.” dâm nanne heŋgem nenguwiapgât keiŋe kalep, are huŋgun aŋdo hâk hilâlâm nângâmbo heŋgem nengu nengugât dâp miawagep, are âmâ ârândâŋ agep. ¹¹ Akto Anutugât nanŋande heŋgem nengumap are akto nen heŋgem nengumap nen amâ Ewenenne konok tatâp aregât dopnenne konok akten. Aregât Yesuŋe nen emi garilupne dâm nengonmâ âmâ nengât bo aŋun aŋgiep. ¹² Aregât hin dâep, “O Anutu nângât emi garilupne gângât kotge makyenŋiwian. Akto kâmot are yeŋgât hutyenân kinmâ kotge mem agatbaen.” ¹³ Akto siâ hin dâep, “Nâŋe biwine Anutugâlânâk katmâ manbian.” dâep. Akto siâ hin dâep, “Anutuŋe yâkgât kâmot niŋdo yâk olop yu kinmâ miawakten.” dâep.

¹⁴ Akto den arekŋe keinenne maknengimap. Nenâmâ Yesugât kâmot akmaen nen hâknenne yu mem manmaen aregât Anutugât Nanŋande Niambi momogât dop damunne are kondere bo agâk dâm aregât luâk hainare akmâ moep. ¹⁵ Hain akmâ âmâ nen momogât dâp hain aregât hamewâkmâ manmâ hâk hilâlâm nângâm gayion nen oloŋ nenekto hamep bo akto biwinenne owâiŋe agep. Are miawagâk dâm moep. ¹⁶ Aregât keiŋe hin. Anutugât Nanne arekŋe aŋelo yeŋgât âi bo miep. Nen Abrahamgât kâmot nen heŋgem nenguwerâm giep. ¹⁷ Aregât kâmotlupne nen manmaen are wan me wan hârok akmâ manmâ giep. Gem âmâ Anutugât sumbe kat kat luâk areyeŋgât humo arekŋe luâk âmbâle yeŋgât dosayeŋe bo agâk dâm soŋgo sumbe katminep, dop hainâk Anu-

tugât nanŋe luâk akmâ okot nânġâ nengim Anutugât launġe hârok lokom Anutuŋe kuk bo agâkgât sumbe aknengiep. ¹⁸ Hain akmâ âmâ Niambi dop nengumap ain nen tân nenguwerâm âmâ luâk akmâ mando Niambi yâkŋe dop kombo hâk hilâlâm nânġâep. Hâk hilâlâm nânġâepgât nen Niambiŋe oloŋ nenekberâm akto sop ainâk tân nengumap.

3

Yesuŋe Mose ewangimap.

¹ O Galalupne Anutuŋe yekto huragumap ye olop Anutuŋe oloŋ nenekto kâmot konok agion ye Yesugât keiŋe are Yesu nengât sumbe kat kat luâk humo akto hoŋ bawaŋe yâkgât den pat âlepŋe makmaen are ekmâ nânġâm heŋgemgom âmâ hanyenande bigeimbiâ kârriegiep. ² Moseŋe Anutugât emetgât âi mem launġe lokom malep aregât Yesuŋe hainâk âi amboŋande makto launġe lokom malep. ³ Emet mânġimap yâkgât kot patŋe agatmap aregât emetgât kot pat ewangimap dop hainâgâk Yesu agak memenande Mosegât agak meme ewangimap. ⁴ Akto aregât den dopŋe makbe. Nen âmâ emet ketugumaen. Dâ Anutuŋe âmâ wan me wan hârok ketugu nenekmap. ⁵ Dop hainâk Mose Anutugât emelan damun akmâ siân den miawakbiap are hârok makyenġimbo Anutuŋe ekto huraguminep.

Yuda gâtŋande biwi kârik agi.

⁶ Dâ Kristo âmâ Anutugât Nanŋande emet amboŋe akmap. Emet amâ nen ire. Akto are yân bo. Nenŋe Anutugât metenân kârikŋe kinbaengât akto

pagalene miawaknengiwiapgât biwi owâi akmâ manmaengât panjâk mem manmâ bo hâkân akbaen âmâ Anutugât emetne akbaen. ⁷ Aregât keiņe Anutugât Heakņande hin dâep,

“Anutuņe emelâk makto nâņgâyi aregât ⁸ uņak biwiyene kârikņe bo aganġim denņe hâkân bo akbei. Akto hakulupyene ulikņân hân kamitņângen mali ainâk dop yengure hâkânne akmâ laņe bo lokoyi. ⁹ Akto kulem keiņe keiņe hekat yengim tân yengure homban 40 akto hanâk dâm dop nugum manmini. ¹⁰ Aregât nâņgâre bâlimbo kuk akyengim hin magân, Yâkņe hanyenande sopņe sopņe gulip akmai akto nâņgât dâp bo ekmâ nâņgâm heņgemgoyi. ¹¹ Haingât kuk akyengim den kârikņe hin magân, Yâkņe nâņgât manmâ nâņgâmbiâ biwiyene sândugeâkgât kepia hân ain bo ariwai. Bo kârikņe.”

Yudanę agi are nâņgâm hamewakbaen.

¹² Galalupne aregât hin akbei. Yengâlân gâtņe bikņande hanyenande den pat âlepņe are bunņe borâm hâkânne dâm Anutu Manman Amboņe hamianbâigât damun aganġim manbei. ¹³ Hain akmâ âmâ bâlene hianġiņe yengâlân gâtņe siâ hianđo han biwi kârikņe akbopgât hokboâk hokboâk uņak hole miawakmawân ârândân mem kârikņe mânġim akmâ maganġi goanġi akmâ makbei. ¹⁴ Akto nen Kristo olop manmâ gayionġât han biwinenņe owâimap. Are kilâkgât pânġân tinjâk mem manmâ aregât horatņân togoneġât akmâ âġâwaen. ¹⁵ Akto Heakņe magep yu kulemġoân,

“Anutuņe emelâk makto nânġâyi areġât uņak biwiyenande kârikņe bo aġanġim denņe hâkân bo akbei. Akto hakulupyenęe ulikņân hân kamitņân mali ainâk dop yenġure hâkânņe akmâ lauņe bo lokoyi.”

¹⁶ Akto niņema yenġât magep? Akto niņande Anutuņe den makyenġimbo hâkân ġi? Amâ Israe luâk âmbâle Mosenęe oloņ yekto Aigita hân hep-unmâ hân kamitņânġen ariyi are. ¹⁷ Akto niņema hombaņ 40 bo akto tân yenġumbo hamianġbiâ nânġâmbo bâliep? Are âmâ hainâk bâleņe ġi areġât hâuņe hân kamitņânġen mombiâ hâkyenęe ain hambuep. ¹⁸ Akto Anutuņe niņema hin makyenġiep, “Kuk akyenġire biwiyenęe sândugeâkġât kepia hân ain bo ariwai.” dâep? Amâ hin. Anutuġât lau bo lokoyi are. ¹⁹ Areġât hin nânġâen. Luâk âmbâleņe biwiyenęe Anutuġâlân bo katmâ mali areġât Anutuņe kuk akyenġiep. Hain akto biwiyenęe bo sândugiep. Areġât ye hainâk akbâen dâm biwiyenęe damunņe akbei.

4

Biwinenņe sândugewiapġât kepia.

¹ Akto Anutuņe biwinenņe sândugembo tatmâ hutuk âġâwaenġât makmâ kalep areġât nelâm nengiwop dâm âi mem manne. Dâ hain bo akbaen amâ Anutuņe nenekto ârândân bo akto hâuņe nengimbo biwinenņe umatņeâk tatmâ âġâwiap, are akbop dâm hamewakne. ² Akto areġât keiņe lâuwânęe makbe. Ulikņân luâk âmbâle hân kamitņânġen manminiân Anutuņe ikiņe keiņe makyenġiep. Hain makyenġimbo biwiyenęe

yâkgâlân bo kali aregât Anutugât denjande bo tânyenjuer are nângâm henjgemgone. Akto nenâkai uliknân hainâk Anutugât keiņe bo nângâyion. Gârâmâ haminân maknengimbiâ nângâyion aregât âi humoâk mem manne. ³ Akto nen biwinenņe yâkgâlân kalion nen âmâ emelâk biwinenņe sândugembo tatmâ hutuk âgâen. Gârâmâ Yuda kâmot hân kamitņângen manmini arekņe hain bo agi. Aregât Anutuņe magep,

“Haingât kuk akyenjim den kârikņe hin magân, Yâkņe nângât manmâ nângâniņbiâ biwiyenņe sândugeâkgât kepia hân ain bo ariwai. Bo kârikņe.” Anutuņe hain dâep.

Dâ Anutuņe hân himbim katyelekmâ âi mem metem ain âmâ hâk sânduk geâk dâm makmâ kalep. ⁴ Aregât keiņe Anutuņe siân hin magep, “Anutuņe hilâm bāt biken lâuwâ akto ain yân tatmâ hutuk âgâep.” ⁵ Gârâmâ emelâk kulengoân ain hin dâep, “Han biwiyenņe sândugeâkgât kepia hân ain bo ariwai. Bo kârikņe.” Anutuņe hain dâm makmâ kalep. ⁶ Akto âmâ hân kamitņângen manmini yâkņe den pat âlepņe are hâkâņ akmâ bo lokoyi aregât bo tatmâ hutuk âgâyi. Hain akbiâ benņe luâk âmbâle bikņe yâk yenġât dumyenân âgâm Anutu olop tatmâ hutuk âgâwaigât dâp miawaktâp. ⁷ Aregât beirâ Anutuņe bâindâm Dawidi maganmâ emelâk kulengoân are hin dâep, “Anutuņe emelâk makto nângâyî aregât unak biwiyenņe kârikņe bo aganjim denņe nângâm hâkâņ bo akbei.” dâep a emelâk kulengoân. ⁸ Dâ uliknân Yosuanē malep sop ain manman sândukgât Anutuņe makmâ kalep are miawagep

dâine aregât kakņân Anutuņe manman sânduk siâkâ bo makmâ katbop. ⁹ Aregât hin nânġâmaen. Anutugât luâk âmbâlelupņe yâk yengât nânġâgâm manbiâ biwiyenęe sânduge akmâ âġâwiapgât kepia hân tatnengiep. ¹⁰ Anutuņe âi mem mando hilâm bāt biken lâuwâ akto ainâk tatmâ hutuk âġâep aregât nen hainâk âi memâk tatmâ mandenņe Anutuņe bâin dâmbo manman sânduk âlepņe mi-awak nengiwiap. ¹¹ Aregât Anutuņe manman sândukņe nengiwiapgât makmâ kalep are bunņe miawaknengiâk dâm âi humo mem hakulup-nenņande launęe bo lokoyi aregât Anutuņe makto biwiyenęe bo sândugiep, are nen hainâk akbâen dâm Anutugât lau lokom manbaen. ¹² Amâ wangât? Hingât. Hângât tembe loko amâ tâwât metņe mem arimai. Dop hainâk Anutugât den amâ golâ manmanņe akto metņe dondâ. Tembe lokoyengât tâwât amâ metņe arekņe luâk siâgât okot kambiamņe ewum hionmap dop hainâk den metņe dondâ arekņe nânġâ nânġânennęaet biwinenņe akto hannenņe are potatmâ mem miawakmap. Mem miawakto agak memenenņe miawakto den âiân katnenekmap. ¹³ Akto siâ me siâ Anutugât dewunnân tigâk bo yemap. Akto Anutu enemņân kinmâ keinenņe makmâ miawakbaen yâkņe amâ hârok ekto amâ miapņân akto katip bâlâk miawak-tenņe ekmap.

Yesuņe sumbe kat kat yâk yengât luâk kautņe malep.

¹⁴ Galalupne, nengât sumbe kat kat luâk humo amâ Yesu Anutugât Nanņe yâk amâ himbimân âġâep. Aregât Yesugât akmâ magion are kârikņe

mem manmâ âgâne. ¹⁵ Nengât sumbe kat kat luâk amâ yânje bo. Yesu sumbe kat kat Humonenje yâkne amâ Anutugât Nanje yâk hânân malewân sop ain Hiangi Amboñande oloñ nenekto bâleñe akberâm akmâ malion ain Yesuñe nâñgâ nengimapgât dâp bo pâp komap gârâmâ bâleñe bo agep. ¹⁶ aregât Anutu ulilañberâm âmâ bo hamewakmâ dowâk yâk ulilañbaen. Akto lumbe tat tatñân tatmapyâkne dowâk okot âlep aknengim damun nenje akmap aregât umatje miawaknengimboân ain dowâk ulilañbaen.

5

Yesuñe nengât akmâ sumbe âi miep aregât Anutuñe kot humo wañep.

¹ Galalupne, sumbe kat kat luâk areyengât kautlupyene yâk yengât keiyene makyengire nâñgâñet. Anutuñe luâk areyengât hutyenânba mem miawakyekto Anutugât kambiamñe sândugeâkgât luâk âmbâle yengât akmâ Anutugât enemñân kinmai. Kinmâ dosayene aregât sumbe omai. ² Hain akmai gârâmâ yeukñeyenjaet yengumbo aregât luâk âmbâle bikñe Anutugât den lokowerâm pâpkomai yâk yengât okot nâñgâ yengim yeukñe akyengimai. ³ Aregât luâk âmbâle yâk yengât dosayenjaet sumbe akmai. Akto areâk bo. Yenjaet dosayenjaet sumbe akmai. ⁴ Akto yâk ikinjaet hanje watmâ âi are bo miep. Bo. Ulikñân Anutuñe sumbe kat kat luâk Aron yâk soñ oloñmâ âi wañdo miep hainâk gam gam sumbe kat kat luâk hârok ikinjak oloñ yekmâ âi yengimap. ⁵ Hainâk

Kristone ikinjet ukenje bo walep. Anutuje ai iregat wanberam den hin daep,

“Gamâ nangât Nanne garâmâ naje unjak mengektan.” daep,

yakje ai are wamâ hungun anep. ⁶ Akto Anutuje Nannjet den siâ hin daep,

“Ulikjan sumbe kat kat luak siâ kotje Melkisede are ai are wandere mem agâep hainak sumbe kat katgat kat gindere sumbegat ai mem agawiat.” daep.

⁷ Akto Yesuje luak akmâ hanan manmâ indem konmâ momogat dawamba olojekben dam yak ulilando biwine yakgalan kalep aregat Ewende nanganep. Amâ Yesuje Anutugat akmâ hamewakmâ malepgat Ewende nanganep. ⁸ Yesu amâ Anutugat Nanje garâmâ hak hilalam nangâep. Dâ Ewetaet lau lokomap aregat agak memene miawagep. ⁹ Hain akmâ agak meme arandanjak akmâ nen biwinenne yakgalan katmâ lauje lokomaen nen amâ Yesuje henge nenguwiapgat dap miawagep. Amâ yogan bo. Henge nengumbo manman karikjan manmâ agawaengat. ¹⁰ Akto areak bo. Anutuje sumbegat ai Melkisede wando mem agâep. Hainak Nanje wando mem agâmap. Aregat henge nenguwiapgat bo papkom manmap.

Nen nanaj gurukje yengat dop bo manbaen.

¹¹ O Galalupnenne, nenje Yesugat keije hârok makyengiwaengat ukenje nangâmaen. Garâmâ ondopyene karikje aktai amâ gain gain makyengiweren? ¹² Akto ye dennenne emelak makyengiyion are nangam hengegoyi daine bain hinje yeje luak ambale bikje den kepikmâ

makyenjiwâi. Yengât hin nângâm hilipkoân luâk âmbâle siâ emelâk makyenjiwerâigât sop aktâp dâm makmâ hilipkoân. Gârâmâ hain bo aktâi. Aregât ye nanan gurukne dop hainâk manmai. Namâk nemai. Dâ sot bunne yengiennje gain gain nembai? ¹³ Yengât agak memeyenje aregât den dopne makyengire nângânet. Nanan gurukjande namâk nem manmai akto gam gam sot bunne nemai. Ye dop hainâk hinne nanan gurukne akmai den keineâk getek getek makyengiennje nângâm hejngomai. Dâ Yesugât den patne hârok hejngem nengumbo agak meme âlepneâk miawakmap are makyengiennje bo nângâmai. ¹⁴ Akto nen sot bunne nanan gurukne bo wanmaen. Nanan emelâk nam hepunmâ handâ akto are sot bunne wanmaen. Dop hainâk luâk âmbâle agak meme âlepne me bâlene potatmâ hejngemgom mali aregât nângâ nângâyenje humo agep are âmâ den pat âlepne hârok makyenjimaen.

6

Anutu hamianmâ âmâ biwi purik kat katgât dopne bo tatâp.

¹ Akto Kristogât den keinjânbak lâuwâne bo makyenjiwerân. Dâ hin akne. Han biwi nângâ nângânenne kârikne kilâkgât agak meme âlepne mem mandenne Anutunje nenekto huraguwiap. Akto den keine keine dondâ agak meme momone aregât ye hanyenje purik kato biwiyenje Anutugâlân katbei aregât lâuwâne bo makyenjiwerân. ² Akto hâk biwi puli puli aregât keine lâuwâne bo makyenjiwerân. Akto

bâtnenne kautyenân kalion akto momonânba agatbaen akto Anutuŋe denân katyekto âgâwaigât keiŋe lâuwâŋe bo makyenŋiwerân. ³ Gârâmâ Anutuŋe âlepŋe dâmbô âlepŋe agak memenenŋe huraguâkgât mene. ⁴ Amâ luâk âmbâle bikŋande den pat âlepŋe nâŋgâm himbingât wan me wan ukenŋe nâŋgâmbiâ Heakŋande kautyenân miep are makyenŋienŋe han biwiyenŋe lâuwâŋe purikatbaigât dop bo tatâp. ⁵ Akto Anutugât den aregât ukenŋe nâŋgâm manman kârikŋe aregât ukenŋe nâŋgâyi. ⁶ Hain nâŋgâyi gârâmâ aregât hamiŋân Anutugât hâkân akmai akto Anutu Nanŋande moep aregât hainâk hâkân akmâ yâkgât âi amâ yânŋe dâm nâŋgâmbiâ gembo aregât makyenŋienŋe han biwiyenŋe purikatbaigât dop bo tatâp. Amâ Anutugât nanŋe lâuwâŋe lâwinân moâkgât akbiâ bikŋande ekbiâ gemap. ⁷ Aregât den dopŋe makbe. Hân siân amâ tânâk âlepŋe gembo hân ambolupŋande sot alekŋe kâmet yekbiâ hân arekŋe tânyenŋumbo sot âlepŋe pâtkowiap. Pâtkombo Anutuŋe meme aganŋo hân ambonŋande âlepŋe manbai. ⁸ Akto hân siâ sot âlepŋe bo pâtkomap ain hewukŋe bâleŋe arekŋeak pâtkomap aregât Anutuŋe sait den makto kâlâpŋe om metewiap.

Yuda gâtŋande âi humo membiâ Anutuŋe nâŋgâmbô huragumap.

⁹ Galalupne, ya kulemgoân amâ yenŋe agak meme are ewangimaigât kulemgoân. Amâ wan me wan henŋemgo henŋemgo keiŋe are nâŋgâenŋe humo akmâ tân nengumap. Amâ hin. ¹⁰ Ye âi humo mem Yesugât kâmolân gâtŋe okot nâŋgâ

yeŋgim tân yeŋguyi are Anutuŋe nâŋgâmap. Aregât hinŋe akmai. ¹¹ Akto ye agak meme âlepŋe keiŋe keiŋe mem mali aregât hainâk Anutuŋe wan me wan egâlianŋmap aregâlâk ukenŋe ikiŋeâk ikiŋeâk nâŋgâm manmâ âgâwei. Are miawagâk dâm manden. ¹² Aregât Anutuŋe makmâ katmâ hâriep are mem manmâ konam bo akmâ âmâ Anutuŋe hinŋe wan me wan boâk yeŋgiâp aregât bo hâkâŋ akbei. Akto ulikŋân Anutugât kâmolân gâtŋe bikŋe Anutuŋe makmâ kato aregâlâk nâŋgâm bo hâkâŋ akmâ âmâ kili. Hain kinmâ siâ me siâ miawak yeŋgiep aregât nâŋgâmbiâ biwiyeŋe humo agâk. Akto mesokbiâ gewopgât hainâk den are paŋâk mem manmâ âgâwei.

Manman nenŋaet kândârâ kârikŋe tatâp.

¹³ Akto Anutuŋe Abraham aregâlân den dâm makmâ kalep aregât luâk âmbâle siânbaŋe Anutu bo ewangimai aregât ikiŋe kotŋe konmâ wâtŋân kinmâ Abrahamgât hindâm makmâ kalep, ¹⁴ “Hâmbâi âmâ nunak memeneŋe akŋindere âmâ hakulupge dondâ sambelem ariwai.” dâep. ¹⁵ Hain dâmbo Abrahamŋe den are nâŋgâm bo hâkâŋ agep. Aregât Anutuŋe den pat âlepŋe are yâkgât makmâ kalep.

¹⁶ Akto agak memenenŋe hin. Nen mendugum maganŋi goanŋi aktenŋe kâmot lâuwâ akto den bunŋe kârikŋe makberâm âmâ ainâk Anutu ewanginenekmap yâkgât dewunŋân kinden dâm makmâ katmaen. Hain makmâ katenŋe den bunŋe dâm nâŋgâmbiâ den bo akmap. ¹⁷ Aregât Anutuŋe ikiŋe kâmolân gâtŋe nengât den makmâ kalep are Anutuŋe den bunŋe maktâp are bo

bâliwiap dâŋjet dâm ainâk den pat kat katŋe are ikiye kotŋe konmâ agonakmâ magep. ¹⁸ Are dâp lâuwâgât Anutuŋe henengiwiapgât dop bo tatâp aregât nen gulip nenguwop dâm Anutugâlân togom manmâ wan me wan hârok miawak nengiwiap aregât nâŋgâenŋe biwinenŋe humo akbiâp. Are nâŋgâm paŋâk mene. ¹⁹ Anutuŋe den pat kalep aregât nâŋgâm biwinenŋe gulip akto aregât han lâuwâ bo akmaen. Amâ wangât anga hinare. Akto biwinenŋe sândukŋe amâ sumbe emetŋaet sâŋgum hamiŋân ain ariep. ²⁰ Ain âmâ nengât sumbe kat kat kautŋe Yesu arekŋe nengât Sumbe kat kat luâk humo bo mombiap yâkŋe nengât dumnennân kinmâ himbimân Eweŋaelân nengât sumbe kato huraguep. Hain akmâ âmâ Melkisede ulikŋân sumbe kat kat luâk areyengât kautŋe malep yâkgât dopŋân miawagep. Hainâk miawakmâ manmâ âgâwiapgât. Yesuŋe hain agepgât nengât biwi sânduk âmâ himbimân tatmâ âgâwiap.

7

Melkisedegât keiŋe.

¹ Galalupne, luâk kotŋe Melkisede yâkgât keiŋe makyenŋire nâŋgâŋet. Melkisede âmâ kepianŋe kotŋe Salem aregât luâk kembu akminep. Akto Anutu Humonenŋe kârikŋe yâkgât sumbe kat kat luâk akminep. Akto Abraham ikiye tembe lokolupŋe olop hilâm siân arim kepia siâ siâ are yengât luâk kembulupyenŋe yengum metem purik katbiâ Melkisede arekŋe Abraham are dâwân ekmâ penianmâ maŋganmâ gulam den maganep.

² Hain dâm maŋgando Abrahamŋe wan me wan

talanep are bikne potatmâ Anutugât pat wanep. Akto Melkisede are âmâ kotne purikne amâ hin, “Agak meme âlepne aregât amboŋe.” Akto yâkgât kepia kotne Salem kot aregât purikne amâ, “Biwi sânduk aregât amboŋe.” ³ Akto Melkisedegât eweŋe memene me ginbailupne bo miawagi akto ikinje miawagepgât sopne me moepgât sopne bo miawaknengiep. Aregât Anutugât nanne sumbe kat kat hinare ulikŋânbak manmâ gaep, hainâk manmâ âgâwiap. Dop hainâk Melkisede amâ sumbe kat kat luâk ulikŋânbak manmâ gaep hainâk manmâ âgâwiap dâmaen.

⁴ Akto Melkisede amâ luâk yânne bo. Abraham amâ Israe nengât hakunenne yâkne wan me wan luâk kembu siânba yengât miep are potatmâ Anutugât pat wanep. Aregât Melkisedene Abraham ewangiminep. ⁵ Akto aregât kakŋân Abrahamgât hakune siâ kotne Lewi yâkgât kâmolân gâtŋande sumbe kat kat luâk akmini. Akto Mosegât den kârikne are Lewi kâmot gâtne yengât galalupyene Israe luâk âmbâle bikŋande wan me wan tat yengiep are potatmâ Lewigât kâmot are yengiyi aregât magep. ⁶ Dâ Melkisede amâ Lewigât kâmolân gâtne bo are Abrahamne Anutugât pat wan do Anutune Abraham makmâ kalep aregât gulam den maganep. ⁷ Akto aregât niŋande ewangiminep? Luâk arekne âmâ luâk gegene den dâtâne makyengimap. Aregât Melkisedene Abraham ewangiminep. ⁸ Akto unak nengât sumbe kat kat luâk wan me wan tatnengiep, are potatmâ bikne yengimaen are âmâ luâgâk aregât momogât dop miawak yengimbo momai. Dâ

uliknân Melkisede amâ wan me wan biken mem-
 inep are momogât dop bo miawagep aregât amâ
 Melkisedeje sumbe luâk bikne ewangi yekminep.
 9-10 Akto areâk bo. Lewigât kâmot are boâk mi-
 awagi ainâk Abraham Lewigât hakuje arekne
 Melkisede wan me wan wanep. Aregât Lewi
 hainâk Abrahamgât kâlegen gâtne malep arekne
 dop hainâk wanep dâmaen.

*Sumbe kat kat luâk tâmbâje mali amâ âiyeje
 âlepje bo.*

¹¹ Galalupne, Lewigât kâmolân gâtne sumbe kat
 kat luâk akmini arekne den kârikne luâk âmbâle
 bikne makyengimini. Hain akmâ sumbe kat-
 biâ Anutuje nenekto huragumap dâine sumbe
 kat kat luâk siâ Melkisede hinare bo miawak-
 bop. Akto Lewigât kâmot âi are membiâ ain
 agak meme âlepjeâk membaen aregât dâp mi-
 awak nengiep dâine Arongât kâmot âi hainâk mem
 âgâwâi. ¹² Aregât sumbe kat katgât âi tâmbâje are
 dâp tato irakne siâ miawakto amâ tâmbâjaet den
 kârikne hainâgâk dâp kalaŋdo irakne siâ miawak-
 biap. ¹³ Hain akbiapgât bunje amâ Yesu Lewigât
 kâmolân gâtne bo. Yâk amâ Yudagât kâmolân
 gâtne gârâmâ Yudagât hakulupje amâ sumbe kat
 katgât âi bo meyi. ¹⁴ Akto Kembunenje Yudagât
 hakulupje yâk yengâlânba miawagep. Aregât hin
 nângâmaen. Yudagât kâmotlupjande sumbe kat
 katgât âi aregât Mosenje bo magep. ¹⁵ Aregât
 keije siâ gai miawakmâ hejngemgoâp. Hingât.
 Sumbe kat kat anğâ siâ Melkisede yâkgât dopnân
 miawagep aregât Yesuje Sumbe kat katgât âi
 mendo ârândân agep. ¹⁶ Yâk amâ hakujaet kotje

aregât dopnân bo miawakmâ sumbe âi miep. Bo dondâ. Yâk âmâ manman kârikjaet bo boakbi-
apgât kârikneje akmâ manmâ sumbegât âi miep
akto mem manmâ âgâwiap. ¹⁷ Aregât Anutuje hin
dâep,

“Uliknân sumbe kat kat luâk siâ kotne Melkisede
are âi wanjere mem âgâep hainâk sumbe kat
katgât kat ginjere âi mem âgâwiat.” dâep.

*Yesuje Melkisedegât dop hainâk akmâ sumbe âi
mem mandâp.*

¹⁸⁻¹⁹ Akto Mosegât den kârikjande agak meme
âlepne mem manmaengât kârikne bo nengiep.
Akto bo tân nenguep, aregât Anutugât den
irakjande Anutugâlân ariwaengât dâp miawak
nengiep, are nângâenne biwinenne humo akmâp.
Amâ uliknângât ewangimap. ²⁰ Are amâ yân
bo. Amâ Anutuje ikinje kotne konmâ makmâ
kalepgât. Uliknân Lewigât kâmolân gâtne yâkne
sumbegât âi membaigât amâ Anutuje den yânne
makmâ kalep. ²¹ Dâ hinne amâ Anutuje Nanne
sumbegât âi wanjerâm âmâ ikinjaet wâtjnân kinmâ
makmâ kalep aregât hin magep,

“Humone wâtjnân kinmâ han lâuwâ bo ak-
biapgât hin makmap. Sumbegât âi mem
âgâwiat.”

²² Aregât Yesuje âi âlepne mendo den pat
irakjande miawak nengimbo tatmâ âgâwiap
arekne Mosegât den kârikne are ewangimap.

²³ Akto areâk bo. Lewigât kâmolân gâtne
sumbegât âi meyi are amâ luâk dondâ. Amâ
moyi ainâk nananjlypenjande dumyenân kinmâ âi

memân moyi hain akmâ gambiâ gambiâ yu mi-awagi. ²⁴ Dâ Yesu âmâ bo mombiap aregât sumbegât âi memâk memâk manmâ âgâwiap. ²⁵ Aregât hokboâk hokboâk nenñe Yesu nengât dumnennân kilep dâm Anutugâlân arienñe âmâ Yesuñe nengât Anutu ulilañdo Anutuñe Yesugât âlepñæet akmâ aregât dowâk henñem nengum âgâwiap.

Yesuñe sumbenñe katmâ henñemgoep.

²⁶ Sumbe kat kat Humonenñe yâk âmâ ârândân akto dosa bâlâk akto wan me wan mendo Anutuñe ekto ârândân akmap akto luâk âmbâle bâleñe akmai yâk yengât tiriwân bo manmap akto himbimân âgâm ewangim âgâepgât mandâp. Hain mannengimbo ârândân aktâp. ²⁷ Dâ sumbe kat kat luâk âmâ hânân manmai arekñe hokboâk hokboâk yenjaet dosa are bo agâkgât sumbe ombiâ bo akto hamiñân luâk âmbâle yengât sumbe omai are âmâ Yesuñe hain bo akmap. Yâkgât dosa bo talañmap aregât ikinjaet sumbe bo omap. Akto nengât dosa bo agâkgât hilâm konok nengât sumbe akmâ moep aregât hokboâk hokboâk bo akmap. Lâuwânñe âi bo talañdâp. ²⁸ Akto Mosegât den kârikñe arekñe luâk yeukñe mem sumbegât âi yengiep. Gârâmâ Anutuñe den kârikñe makmâ kato bo bo agepgât Nanñe sumbegât âi wañdo bo mom âmâ âiâk memâk memâk âlepñeâk manmâ âgâwiap.

8

Yesuñe egon sumbe opmân bunñe ain âiñe memap.

¹ Akto yu kulengoân aregât keiñe amâ hin. Nengât sumbe kat kat luâk amâ Humogât tat

tatŋe himbimân manmap aregât bungen manmap
² Yesu arekŋe Sumbe kat kat uligi luâkŋe ketuguyi
 ain âi bo mem manmap. Yâk âmâ himbimân Anu-
 tuŋe ketuguep ain âi mem manmap. ³ Akto sumbe
 kat kat luâk hârok Anutuŋe meme akyeŋgimbo
 wâtŋân kinmâ okot âlepgât akmâ sumbe kat katgât
 âi memai aregât Anutugât Nanŋande hainâk wan
 me wan Anutu waŋmapgât bâlâk bo manmap.
⁴ Dâ Yesu hânân mandâp dâine sumbe kat kat bo
 manbop. Hânân den kârikŋegât dopŋân sumbe
 ogoġât luâkŋe âlepŋe manmâ sumbegât âi mendâi.
⁵ Âiyene âmâ sumbe opmân yânŋe ain âi memai.
 Dâ sumbe opmân bunŋe amâ himbimân tatâp.
 Mosenŋe sumbe kat kat uligi mânġiwêrâm akto Kem-
 buŋe hin maganŋep, “Nânġât. Gimbânŋân sumbe
 opmân himbimân tatmap aregât towatŋe hekat-
 giŋân aregât dopŋân siâ me siâ hârok are hânân
 mânġiwen.” ⁶ Dâ Yesuŋe âmâ dewatiak dewatiak
 âġâ âġânġaet sumbegât âi humoâk memap. Amâ
 hingât. Anutuŋe Yesugât akmâ den pat âlepŋe
 makmâ hâriep arekŋe Mosenŋe makmâ kalep are
 ewangimap.

Dewatiak dewatiak irakŋaet den.

⁷ Akto Moseġât den kârikŋe arekŋe wan me wan
 hârok âlepŋeâk mem miawagep dâine Anutuŋe den
 pat irakŋe bo makmâ katbop. ⁸ Gârâmâ Anu-
 tuŋe Mose maganġo den kârikŋe kulemgoep are
 ekmâ hârok âlepŋe bo mem miawagep den pat are
 nânġâm irakŋe âlepŋe makmâ kalep areġât keiŋe
 Anutuŋe hin magep,

“Humoŋe hin dâep, “Siân Israe kâmot akto Yuda
 kâmot are yeŋġâlân den pat âlepŋe irakŋe

makyenjiwian. ⁹ Uliknân Israe luâk Aigitawa oloŋ yegân are den pat âlepne makyengire den pat aregât hâkân akmâ loŋgaiyi aregât nâkai yengât hâkân agân. Den kârikne ain kalân amâ hainare bo. ¹⁰ Imâ den âlepne irakne sop are bo aktoân Israe kâmot yengâlân makmâ hârewian. Siân den pat irakne âlepne ire han biwiyenân totokom katere kepikmâ bigeim kinbiap. Hain akmâ damunyeŋe akmâ tân yenguwian. Akto nâŋe amâ yengât Kambu akto ye amâ nâŋgât kâmot akbai. ¹¹ Akto sop ain siâŋe siâ bo hâwâtbiâp, “Humo nâŋganben.” dâm maganbiâp. Hain bo. Sop ain âmâ luâk âmbâle hârok âgâ âgâŋe gegenye nâŋgâ niŋbai. ¹² Hârok nâŋgâ niŋbiâ bâleneyeŋe aregât yaiwâk akyengim dosayeŋe bo oyanmâ nâŋgâm manmâ âgâwian.” Humoŋe hain dêep.”

¹³ Aregât keiŋe amâ hin. Anutuŋe den pat irakne dâm magep aregât den pat tâmbâŋe are bo agâk dâm makmâ kalep. Aregât den pat tâmbâŋe amâ emelâk bâliep akto siâ me siâ torokmâ bâlimap hainâk arekne bo akberâm aktâp.

9

Sumbe kat kat uligi aregât keiŋe.

¹ Akto den kârikne tâmbâŋe amâ siâ siâgât hârok Anutuŋe keiŋe makyengiep. Akto uligi kâlegen âgâm âmâ ikiŋe kotne mem agatŋetgât hekatyengiep. Akto hângât emetgât makmâ hâriep. ² Akto sumbe kat kat uligi aregât keiŋe hin. Ulik gulik amâ mâron humo panmâ emet mâŋgiyi.

Aregât kâlegen amâ pagaleŋe kat kat siâ akto sot Anutugât enemñân katmai are me wan me wan Anutu kotŋe mem agatbaen dâm kali. ³ Akto emet kom hâre hâreŋe siâ talep amâ sângum kâkâlep aregât hamiñân Anutuŋe ekto ârândâŋ agâkgât welamŋe. ⁴ Ain sumbe ogogât kat katŋe goliŋe mângiyi are talep. Akto dewatiak dewatiak gât emetŋe goliŋe mângiyi are akto Arongât huwan momoŋe kâmŋe gam golâ agep are akto kât papaŋe Anutuŋe ain den kârikŋe kulemgoep are hârok talep. ⁵ Akto Anutugât pagaleŋe miawakbiapgât aŋelo dopŋe lâuwâ kotŋe Kerubim ain kiliat. Arekŋe Anutuŋe gem manŋan nenekmap welam aregât damunŋe agiat. Akto wan me wan yu kulemgoân amâ hinŋe keiŋe hârok makyenŋiwereŋgât dop bo tatâp.

Sumbe kat kat luâk ulikñân mali yenŋât âi amâ bunŋe bo.

⁶ Dâ kom hâre hâreŋe siâ ain Lewigât kâmolân gâtŋe wan me wan are katbiâ kindo amâ hokboâk hokboâk sumbe kat kat luâk poŋ kâlegen âgâm bam gutmâ Anutu okot âlepgât wan me wan ulilaŋmini. ⁷ Gârâmâ uligi kâlegen are amâ sumbe kat kat luâk areyenŋât kautŋeyeŋe konok arekŋe hombaŋ konok kâlegen amâ hilâm konok ain âgâm ikiŋe dosaeŋe bo agâkgât akto Israe luâk âmbâle dosayeŋe bo agâkgât soŋgo gilâmŋe mem âgâm Anutugâlân waŋminep. ⁸⁻⁹ Aregât keiŋe amâ Anutugât Heakŋande maknengimbo hin nânŋâen. Uligi kilewân amâ luâk âmbâle Anutugâlân hanâk bo âgâmini nânŋâen. Akto sumbe kat kat luâk arekŋe sumbe me wan me wan Anutugât okot

âlep agañmini are ekmâ luâk âmbâle hârokņe hin dâyi, “Wei, ire âmâ hângât me hâk puli puligât me sotgât aregâlâk tângomap. Dâ han biwinenņe amâ bo tângomap.” dâm nângâmbiâ biwiyeņe bo sândugiep. ¹⁰ Amâ yogannæet pat. Yoganņe aregât benņe sotgât me tugât me hâkņe puli puligât. Akto agak meme irakņe miawakbiapgât miawagep.

Yesuņe ikinje gilâmņande hâukonenegep arekņe bunņe aktâp.

¹¹ Hainâk hainâk manmâ gambiâ Anutuņe bân dâm Nanņe Kristo are huņgunanđo sumbe kat katgât âi luâk bunņe miawagep. Hain akmâ manmâ hângât sumbe kat kat emetņe ketuguyi ain bo âgâm sumbe kalep. Bo. Wan me wan âlepņe miawakbiap aregât sumbe akmâ opmân bunņe tiripņe siâ ain âgâep. ¹² Ain âgâm âmâ hilâm konogân Anutugât enemņân bam âmâ nâniņ akto makao nanņe songogât gilâmņe bo miep. Amâ ikinæet gilâmņe waņđo nen henņem nenguwiapgât dâp miawak nengiep. Are manmâ âgâwiap akto bo bo akbiap. Bo dondâ. ¹³ Dâ makao âmbengen kâmņe aregât hâkņe om derembiâ kau akto songo makao nâniņgât gilâmņe olop hâk yeņe puliâkgât sumbe luâkņe lapyuņguminep. Lapyuņgumbo sumbegât emetņân âgâmini. ¹⁴ Gârâmâ Kristoņe gembo Anutugât Heak âgâm yembiap arekņe memenņe agañđo ikinæet gilâmņe are sumbe dâm kato Anutuņe ekto huraguep. Arekņe han biwinenņe pulimbo nen wan me wan mendenņe bâlimap aregât umatņe bo akto âmâ Anutu amâ manmangât amboņe yâkgât âi mem manmâ âgâwaen.

¹⁵ Aregât Kristone dewatiak dewatiak irakñaet miawagepgât Anutu akto nen hutnennân kilep. Kinmâ dewatiak dewatiak tâmbâñe hârienne dosannenñe miawaknengiep are bo agâkgât moep. Aregât akmâ Anutuñe kepilânenekto manden nen manman kârikñaet bât samut menegât welamnenñân kinmâ moep.

¹⁶ Bât samutgât amâ hin yendâp. Amboñande mondoâk âmâ memaen. ¹⁷ Dâ amboñande golâ manmawân âmâ bât samutñaet magep aregât den yân yembiap. Dâ mondoân âmâ den are bunñe miawakmap. ¹⁸ Dop hainâk Mosegât den kârikñe are Anutuñe makto miawakto ainâk sonjo gilâmñe gembo mondo den kârikñe are hamepñe olowâk miawagep. ¹⁹ Akto Moseñe den kârikñe are luâk âmbâle makyenjimbo nânngâmbiâ kârikñe agâk dâm akto añe hewukñe esenñe siâ akto yo hâkñe siâ arekñe mem tu akto sonjo gilâmñe lapyungum luâk âmbâle hârok akto den kârikñe kulemgoep are lapkombo gilâm agi. ²⁰ Hain akto hin dâm makyenjiep, “Anutuñe makmâ kalep are kârikñe agâkgât gilâm yu lapkoân ire ekmâ nânngâm henngemgoweï.” ²¹ Akto Moseñe hainâk lapkombo uligi are akto wan me wan kâlegen Anutugât akmâ katbiâ talep are gilâmâk hârok akmâ metiep. ²² Akto aregât den kârikñe tâmbâñe arekñe talewân ainâk yo kombiâ mondo gilâmñe lapkombiâ dosayenñe bo agep. Dâ gilâmñe bo lapkombiâ dâine âmâ dosayenñe tatmâ gawop.

Yesuñe dosanenñe bo agâkgât hâukonenegep.

²³ Akto yu kulemgoân amâ himbimân tatmai aregât towat otneyenñe bunñe bo are yenngât bâlenñe

ariâk dâm Mosenje gilâm lapkombo ârândânj agep. Dâ himbimân wan me wan bunje dondâ are ârândânj agâkgât gilâm yânje amâ lapkombiâ dâine ârândânj bo akbop. ²⁴ Aregât Kristone uligigât otneje are akmâ âi luâkne uligi ketuguyi ain bo âgâep. Akto himbimân uligi bunje ain âgâm nengât dumnennân kindo Anutuje ekto âlepne dondâ akmap. ²⁵ Akto ain hokboâk hokboâk gilâmne bo wanmap. Hilâm konok kâlegen gilâmne kâimbo ârândânj agep. Dâ sumbe kat kat luâk are yengât kautneyeje arekne songo gilâmne kârikne bo aregât hombanj ârândânjâk ikinje gilâmne bo mem âgâ kâiminep. ²⁶ Dâ Kristo âmâ hain bo agep. Hain akmâ dâine ulikjânbak hâk hilâlâm hokboâk hokboâk nângâm gawop. Dâ yâk âmâ hain bo agep. Yâkne âmâ hinje sop bâinje tâlâgumbo ain miawakto dosa bunewâk bo agâk dâm ikinje hâkne arekne sumbe agâk dâm hilâm konogân kâinengiep. ²⁷ Akto Anutuje hilâm konogân bâin dâmbo mondenje sop ain denân kat nenekbiap ²⁸ dop hainâk Anutuje hilâm konogân luâk âmbâle dondâ are yengât dosa bo agâk dâm Kristo wâtje agaŋdo moep aregât Kristone lâuwâne miawakmâ dosanenne lokombo bo akbiapgât bo gewiap. Bo dondâ. Aregât nenje togowen togowen dâm aregât ukenne nângâm etemgom konmâ oloŋmâ mandenne nen bunewâk heŋgem nenguwiapgât gewiap.

10

Den kârikjaet amukjân sumbe kali amâ bunje bo.

1 Den kârikne amâ yân beirâ bunne miawakbiapgât patne yânne aktâp. Dâ bunne dondâ bo. Aregât sumbe kat kat luâk yânne den kârikne lokom hombanne hombanne sumbe katmai arekne Anutugât mepainne aganmai yâk âlepne biwi kau bo meyekmap. 2 Akto dosayenne bunewâk bo agep dâine sumbe kat kat luâk arekne âi are hepunmâ sumbe siâ bo katmâ amâ yân manbâi. Akto dosayenjaet nelâm yengimbo biwiyeŋe sândugewop. 3 Gârâmâ hombanj ârândâŋ sumbe kat kat luâk kautŋande sumbe memberâm 4 nânin me bulimakaogât gilâmne are mem uligi kâlegen âgâm kato dosayenne bo agepgât dâp bo talep aregât dosayenjaet nâŋgâmbiâ biwiyeŋe umatne tatoâk mali.

5 Akto Kristo hânân miawagep ain hin dâep, “Gâ Anutu, gâ soŋgogât gilâmne aregât ukenne bo nâŋgâmat. Dâ hâkne heŋgemgoniŋen. 6 Akto soŋgo hâkne ombiâ aregât bunne bo dâmat. Akto sumbe katmâ ombiâ ukenne bo nâŋgâmat. 7 Ain amâ hin dân. O Anutu, wan me wan makmenâ kulemgoyi aregât denge lokom ukenge akmâ mem metewiangât togoân.” dâep. 8 Den aregât keiŋe hin. Kristone amâ hânân miawakmâ Ewenjaelân maganep, “Gâ soŋgogât gilâmne kâimai me hâkne omai aregât ukenne bo nâŋgâmat. Soŋgo hâkne ombiâ aregât bunne bo dâmat. Akto sumbe katmâ ombiâ ukenne bo nâŋgâmat.” dâm magep. Amâ den pat kârikne tâmbâne makto kali. 9 Kristone den siâ hin dâm dewatiep, “Denge lokom ukenne akmâ mem metewiangât togoân.” dâep. Hain dâm amâ den tâmbâne are urulep. Dâ den pat irakne are

mem kârigiep. ¹⁰ Areâk bo. Yesu Kristone ikiye hâkne mem Anutugât sumbe dâm sop konogân wanjo ârândân agep aregât agak meme âlepne mem manmâ âgâwaengât dâp miawak nengiep.

Dâ Yesu amâ sumbe bunje dondâ kalep.

¹¹ Galalupne, aregât lâuwâne makbe. Sumbe kat kat luâkne hokboâk hokboâk âiyene mem sumbe omâk akmâ manmai arekne dosanenje bo boagep. ¹² Hain agi aregât amâ Kristo hilâm konogân sumbe konok kato Anutune ekto ârândân agep. Hain akto âine bo akto Anutugât bâte bunjen tatmâ mandâp. ¹³ Mandâp aregât siân Anutune nanjaet gasalupne yengumbo yeukne akbiâ Yesune damunyenje akmâ tâliyekbiapgât lângom tatmap. ¹⁴ Akto ikiye kâmot nengât huragunetgât ikiye hâkne mem Anutugât sumbe dâm wanjep. Wanjo Anutune nenekto huraguep. Huragumbo amâ Kristone tân nengumbo agak meme âlepne mem mandenje sumbe kat katgât âi bo agep. ¹⁵ Akto aregât keine Anutugât Heak arekne bunje agâkgât hekat nengiwerâm hin magep,

¹⁶ “Humone hin dâep, Siân den pat irakne âlepne ire han biwiyenân totokom katere kepikmâ bigeim kinbiap.”

¹⁷ Akto siâ hin,

“Dosayenje bo oyanmâ nângâm manmâ âgâwian.”

¹⁸ Den aregât keine amâ dosanenje bo oyanbiapgât dâp miawaknengimbo amâ benje sumbe kat katgât luâk âiyene bo agep. Lâuwâne bo membriap.

Yesune sumbe âi miepgât nen Anutugât enemjân owâi akmâ bam ulilanbaen.

19 Galalupne, Yesugât hepñande hângi menengiepgât yâkgât opmân kâmbokñân âgânegât owâiâp. 20 Aregât dâp irakñe manmanñe mem owâinenegep. Aregât dâp miawagâk dâm hâkñande âgâwâigât pekeñe hârembo dâpñe miawaknengiep. 21 Aregât akmâ sumbe kat kat humo Anutugât opmân bunñe kautñe akmâ mannengimap. 22 Aregât hamep bo akmâ dosanenñe bo agep dâm Anutugâlân arim biwinenñe Yesugâlân katenñe kindo nângâenñe biwinenñe sândugemapgât Anutugâlân arine. Hain manmaen aregât wan me wan umatñaet memene biwinenñân katberâm miawakto ain nen Yesugât kâmolân manmâ âgâwaen dâyon are nângâenñe biwinenñe humo agep. Akto sumbe kat kat luâk kautyeñe are galalupyenñande tu puli agañmini nen dop hainâk tu bunñe puli nengiep. Aregât Anutugâlân arim den nângâenñe bunñe akbiap. 23 Humo Anutuñe wan makmâ hâriep arekñe den are bâliwiapgât dop bo tatâp aregât den maktenñe biwinenñe sândugiep are mem hâk hilâlâm nângâm âgâm manbaen. 24 Hain akmâ manmâ mendugum kinmâ gain gain biwinenñe kârikñe ketuguenñe kilâkgât akto agak meme âlepñe mem okot âlep agañbaengât are nângâm hengemgom tân aguwaen. 25 Dâ luâk âmbâle bikñe bo mendugum kinmai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Mendugum kinmâ sop humo tâlâguwerâp dâm biwinenñe tân aguwaen.

Den pat âlepñe nângâm âmâ bâleñe aktenñe dosanenñe lâuwânje miawakbopgât hamep akbaen.

26 Gârâmâ den pat âlepñe nângâm hengemgoyion amâ beirâ agak meme bâleñe aregât ukenñe

nângâm agak meme bâleŋe membaen aregât dosanenŋe bo agâkgât sumbe bo tatbiap. Bo dondâ. ²⁷ Hain aktenŋe âmâ Anutuŋe denân katnenekto kâlâwân manmâ âgâwaengât dop miawakbiap. Akto Anutugât gasa are kâlâpŋe oyekbiap. ²⁸ Aregât hin makbe. Luâk âmbâle siâŋe Mosegât den kârikŋe loŋgaimbo luâk âmbâle siânba lâuwâ me âlâwu arekŋe ekmâ keiŋe makmâ miawakbiâ humomolupyenande luâk âmbâle bâleŋe agep are okot bo nânŋaŋmâ kombiâ moep. ²⁹ Dâ hinŋe luâk âmbâle siâŋe Anutugât Nanŋe yâkgât hâkâŋ akmâ den pat âlepŋe aregât keiŋe amâ Yesu yâkgât gilâmŋande heŋgem nenguep aregât hâkâŋ akmâ Anutugât Heakŋe damun nenŋe akmâ okot âlep aknengimap are hepulep luâk âmbâleŋe hain akto âmâ Humonenŋande kondo hâk hilâlâm humo dondâ nânŋâm âgâwiap. ³⁰ Luâk âmbâle hain akbai aregât Anutuŋe hin dâep, “Nâŋe bâleŋe yenjaet dosa aregât hâuŋe yengire umatŋân manmâ âgâmbiâ ârândâŋ akbiap.” dâep. Akto den siâ hin dâep, “Humoŋe ikiŋe luâk âmbâle den âiân katyekbiap.” dâep. ³¹ Akto areâk bo. Anutu Manman Amboŋande den âiân katyekto hâk hilâlâm hamepŋe olowâk nânŋâm manmâ âgâwai aregât yâkgâlâk hamewakmâ manbei.

Âi humo mem hâk hilâlâm nânŋâm manbaengât bo hâkâŋ akbaen.

³² O Galalupne, nânŋâi? Ye ulikŋân den pat âlepŋe nânŋâmbiâ biwiyenŋe âgâambo âi humo mem hâk hilâlâm nânŋâyi. Amâ bo hâkâŋ agi. ³³ Akto gasalupyenŋe togom luâk âmbâle dewunyenŋân kat

yekbiâ kinbiâ bugâñe yeñgum girinyeñgiyi. ³⁴ Akto miti gasañande galalupyene bâleñe mângiyekmâ kala busi kâlegen kat yekbiâ kili are yeñe okot nâñgâ yeñgim tânyeñguyi. Akto areâk bo. Miti gasa arekñe puli me wan me wan tatyengiep are kâmbu meyi sop ain nen hâmbâi iregât hâuñe âlepñe kârikñe himbimân tatnengiâp dâm herone agi.

³⁵ Aregât Anutu nâñganbiâ biwiyene sândugiep aregât bo hâkâñ akmâ panmâ âmâ hâuñe âlepñe humo membai. ³⁶ Amâ siân hâuñe bâlâk manbâen dâm biwiyene Yesugâlânâk kilâkgât âi humo mem hâk hilâlâm nâñgâm hanâk Anutugât lau lokom manbei. ³⁷ Aregât lâuwâñe makbe. Anutune hin magep,

“Hâmbâi sop getek manmâ nâñgât hon bawa huñgun añdere dowâk miawakbiap. ³⁸ Akto hinñe nâñgât luâk ârândânâk manmapñe amâ nâñgâniñdo manmanñe miawaganbiap. Hain. Gârâmâ yâk âigât hâkâñ akmâ hepun nektu âmâ ekmâ bo herone agañbian.”

³⁹ Akto nen âmâ aregât kâmolân gâtñe bo. Yâk âmâ hâk hilâlâm aregât hamep akmâ Anutugât âi hepunbiâ Anutune makto gulip akbai. Dâ nen âmâ hain bo akbaen. Nen âmâ biwinenñe Anutugâlân kilâk dâm nâñgâm mandenñe Anutune otnenenñe membiap.

11

Biwi kat katgât keñe.

¹ O Galalupne, nen biwinenñe Anutugâlân kilâk dâm nâñgâm manbaen aregât keñe makyenñe

nângâjjet. Biwi kat kat keiŋe amâ hin. Wan me wan bo egekŋe are bunŋe miawak nengiwiap aregât nânŋâm han konogâk manbaen. ²⁻³ Akto nenŋe biwinenŋe Anutugâlân kalion aregât Anutu bo egekŋe arekŋe wan me wan mendo hân himbim egekŋe miawagep are bunŋe dâm nânŋâmaen. Akto Anutugât kâmot ulikŋân biwiyeŋe Anutugâlân kali are Anutuŋe yekmâ âlepŋe dâep.

Abe, Enoko akto Noa yeŋgât den.

⁴ Aregât yâk yeŋgâlân gâtŋe siâ Abe yâkŋe biwiŋe Anutugâlân kalep aregât sumbe ondo Anutuŋe âlepŋe dâm nânŋaŋep. Nânŋaŋdo Abegât teuŋe Kaiŋ arekŋe biwi kat katgât keiŋe hâkân akmâ sumbe yân ondo Anutuŋe ekto âlepŋe bo agep. Aregât teuŋande emiŋe kondo moep. Amâ emiŋande biwiŋe Anutugâlân kalep aregât. Aregât pat nânŋâm nen hin dâmaen. Abe moep gârâmâ yâkgât biwi kat katgât keiŋe arekŋe maknengimap.

⁵ Akto hamiŋân luâk siâ kotŋe Enoko yâkŋe biwiŋe kalep are Anutuŋe ekto huragumbo aregât bo mombiap dâm oloŋdo hâkdâk tiŋ tiŋâk âgâep. Aregât galalupŋande Enoko yâtendâm undâgâtbiâ bo agep. ⁶ Akto luâk âmbâle bikŋande hanyenŋande Anutu bo nânŋaŋmai âmâ Anutuŋe yekmâ heronŋe bo akmap. Dâ Anutu mandâp bundâk nânŋâm heŋgemgomaen akto hannenŋande kulâgâlânmaen nen hâuŋe âlepŋe nengiwiap dâm nenŋeak yâkgâlân togone.

⁷ Akto hamiŋân Noa hainâk biwiŋe Anutugâlân kalep aregât Anutuŋe wan me wan miawakbiap aregât magaŋdo dowâk sân sân mem kâmotlupne

bâliwâen dâm wanġa ketuguep. Yâkņe hain akmâ luâk dosayenġaet keiņe mem miap palepgât akmâ Anutu nânġanġmâ dosa bâlâk agak aregât bunņe amboņe agep.

Abrahamġat den.

⁸ Akto hamiņġan Anutuņe Abrahamġat makmâ kalepgât maganġo bunņerâm biwiņe katmâ âlepņe hân niņbiat dâm hân siângen bo ekminewângen ain ariep. ⁹ Akto hân are mem miawakmâ biwi kat katġat Anutuņe hakulupge in manbei dâep are bunņe dâm hân ain yogan manmâ emet bunņe bo mâron uligiâk panmâ yem malep. Akto nanņe Isaka akto bâġiņe Yakobo yâkņe hainâk uligi mâron uligiâk are panmâ maliat. Akto Abraham akto Isaka akto Yakobo Anutuņe makmâ kalep den konok are amâ nengâlġan miawakbiap dâm nânġâm mali. ¹⁰ Akto Abrahamņe Anutu bunņeâk makmap dâm nânġâep aregât Anutuņe kepia âlepņe himbimġan kalep ain amâ bunņe dondâ ain manbaen dâm nânġâep. ¹¹ Akto Abrahamġat âbenņe kotņe Sara yâkai hainâk biwiņe Anutugâlġan kalep. Aregât Anutuņe ġâņe nananġ membiat dâm maganġep are nânġâmbo bunņe akto sâmbâ akmâ ain nananġ miep. Amâ makmâ kalep yâkņe amâ bunņe dâepġat. ¹² Akto luâk konok kâmotlupņe manmâ sambelem gam gam yu miawakten. Amâ diâ himbimġan tatâi dop hainâk me nupi harugât ġinņġan tatâp dop hainâk. ġârâmâ Abrahamņe sâmbâ akmâ ain nanņe Isaka miep. Yâk âmâ emelâk momaen sopņe ewangiep ain Isaka miep.

13 Luâk yu yengondân arekñe Anutu nânğanmâ manmâ âmâ mom meteyi. Amâ siâ me siâ Anutuñe makmâ hâreyengiep are bunjerâm indâgen anğângen yendo ekmâ mepaiñe mem herone mali. Dâ bo meyi. Hain akmâ aregât keiñe hin nânğayi, nen hânân lombo akto yogan manden dâyi. ¹⁴⁻¹⁵ Luâk âmbâle arekñe hân iregâlânâk nânğayi dâine purik katmâ hân ulikñân gâtñe ain arim manbâi. Hain bo akmâ âmâ hângât kepia hain are bo amâ kepia bunñe himbimân tatmap are Anutuñe maknengim kalep ain manbaen dâm aregât lâmgom mali. ¹⁶ Lâmgom manbiâ Anutuñe kepia are yengât kalep are âlepñe ire amâ nânğât kâmot dâm damunyene akto hân are membiâ ârândân agep. Hân arekñe hân ire ewangimap are miawaknengiwiap dâm lâmgom mali. Aregât Anutuñe yâk yengât akmâ Anutuyene dâm agonakmapgât bo anun akmap.

Isaka akto Yakobo yetgât den.

17 Akto Abraham den makmâ hâriepgât yâk Anutuñe dop koep. Hin. Nanñe Isaka Anutuñe wañep are sumbe omberâm akmâ mem ariep. Aregât yâkgât biwi kat kat âlepñe miawagep are nânğâmaen. Akto nanñe Isaka are amâ luâk yânñe bo. ¹⁸ Anutuñe Abraham hin dâm magañep, “Nânñe Isaka giñân are amâ gângât kâmot are yengât hakuyene akbiap.” dâep. ¹⁹ Akto Abraham Anutuñe luâk momoñe momoñânba mem agat yekto golâ manmai are nânğâm Isaka mem sumbe omberâm ariep. Aregât luâk momoñânba agat-mai Isaka dop hainâk alatanba sopanmâ agalep dâmaen.

²⁰ Akto hamiñân Abrahamgât nanñe Isaka arekñe biwiñe Anutugâlân kalep aregât nanlogâtñe Yakobo akto Esau wan me wan beirâ miawakbiapgât den gulam makyetkiep. ²¹ Akto hamiñân Yakoboñe hainâk biwiñe Anutugâlân kalep, aregât momberâm akmâ huwanñe tânagum Anutugât kotñe mem agatmâ nanñe kotñe Yosepe yâkgât nanlogâtñe den gulam makyetkiep. ²² Akto hamiñân Yosepe hainâk momberâm akmâ Anutuñe Israe kâmot are Aigitawa oloñ yekbiap den are bunñe dâm ginbailupñe mombian dâm ikinje hagitñaet makyenñiep.

Mosegât den.

²³ Akto hamiñân Mosegât eweñe memene bi-wiyetñe Anutugâlân kaliat aregât Aigita luâk humoñe Israe nanlupyene gurukñe yenğumbiâ moñet dâep den are lonğaim nanyetñe Mose are ekbela huragumbo heambukbela yendo dewutâ âlâwu bo agep. ²⁴ Akto Mose amâ nanañân Aigita luâk humogât baratñande Mose amâ nânğât nanne dâep. Dâ Moseñe humo akmâ are nânğâm âmâ bo dâep. ²⁵ Bo dâm, “Anutugât kâmot Israe nengât bikñe umatñân manmai are olop manbaen.” dâep. Akto Aigita yenğât agak meme bâleñe aregât ukenñe bo nânğâm ginbailupñe penâyenñiep. ²⁶ Akto Moseñe Kristogât akmâ ukenñe akto Israe gasalupyenande Mosegât keñe nânğâm hâkânje akmâ umatñe wañi. Hain akbiâ Moseñe hanâk dâm siân Anutuñe wan me wan wañbiapgât are amâ âlepñe dondâ, dâ Aigitagât sikum amâ yânñe dâminep. ²⁷ Hain dâm Aigitagât humoyene yâkgât kukgât bo hamep akmâ âmâ Aigita hepulep. Akto Anutu bo egekñe

are nângâ anminep aregât Aigita hân akto sikum are hepun yekmâ ariep. ²⁸ Anutuņe ikinje anjelo hunġun anġo gem Aigita yengât nanlupyene ulik gulik are yengumbo moyi aregât nenguwop dâm emetyene lamagât gilâm lapkoyi. Akto Moseņe biwiņe Anutugâlânâk kalep akto Anutuņe wan magep are bunņe dâm nângâm malep aregât hain agep. ²⁹ Akto sop ain Israe luâk Anutu bunņe dâm nângâyi aregât Aigita hepunmâ haru Gilâm are hutņânba hâtikom âlepņe arimbiâ âmâ Aigita gâtņe arekņe hainâk hâtikowerâm haru hutņân bam arimbiâ haruņe kawut yekto moyi.

Yeriko ikinjak hogoakmâ agum awam agep.

³⁰ Akto haminân Israe luâk âmbâle biwiyene Anutugâlân kali aregât kepia kotņe Yeriko haot kârikņe kâtņe ketuguyi are gam ândeanbiâ hilâm bāt biken lâuwâ bo agep. Bo akto ainâk biwiyene kali aregât bunņe haot humo tâmbâ are ikinjak patak agum awam agep. ³¹ Akto âmbâle dâp gulip malep kotņe Rahaba arekņe biwiņe Anutugâlân kalep aregât Israe luâk lâuwâ togoyiat are gasaņe meyelekbâi dâm mem heambuk yelegep. Rahaba hain agep aregât Israe luâk kepia âgâm Anutu hâkâņ aganmini are yengum âmâ Rahaba bo koyi.

Anutugât luâk bikņe yengât den.

³² Wei, galama hakulupnenņe dondâ biwiyene Anutugâlân kali areyengâlân gâtņe bikņe hin Gideon akto Barak akto Simson akto Yepita akto Dawidi akto Samue akto Anutugât Propetelupņe are amâ gain gain keiyene kulemgowian sop bo aktâp. ³³ Luâk ya yengondân are amâ hân siâ siân âgâm ambolupņe yengum meteyi. Akto

luâk âmbâle bâleŋe denân katyekbiâ dosayeŋe miawak yeŋgimbo aregât hâuŋe yeŋgiyi. Akto Anutuŋe makto bunŋe dâm lâmgom kinbiâ yeŋgimbo mem mali. Akto Anutugât gasalupŋande Anutugât luâk siâ bau metŋe kotŋe laion are hutyeŋân panbiâ âmâ Anutuŋe maknengiep are bunŋe dâm kinbiâ bo neyegi. ³⁴ Akto Anutugât gasalupŋande Anutugât kâmot luâk kâlâwân panyekbiâ gembiâ Anutuŋe maknengiep are bunŋe dâmbiâ bo oyegep. Akto gasalupyenande oreyekberâm agi ina âlepŋe yân ariyi. Akto luâk bikŋe yeukŋe akbiâ Anutuŋe makto kârikŋe agi. Akto Gasalupyene togombiâ Anutuŋe makto kârikŋe akmâ gasalupyene yeŋgum meteyi. ³⁵ Akto Anutugât kâmolân gâtŋe âmbâle bikŋe are yeŋgât ginbailupyene biken mombiâ Anutuŋe makto momoŋânba agali. Akto Anutugât kâmolân gâtŋe bikŋe, “Siân Anutuŋe momoŋânba goaŋnenekto manman âlepŋe dondâ miawak nengiwiap.” dâm aregât gasalupyenande togom Anutugât pat hepunŋet dâm hâk hilâlâm yeŋgimbiâ borâm âmâ kârikŋe akmâ manmâ âgâyi. ³⁶ Are yeŋgâlân gâtŋe bikŋe gasalupyenande girin yeŋgim bugâŋe yeŋguyi. Akto tâk kârikŋe kotŋe sein arekŋe hiko yekbiâ kala busi kâlegen tali. ³⁷ Akto bikŋe âmâ gasalupyenande kât panmâ yeŋguyi. Bikŋe gasalupyenande segeŋe tepyeŋe hâreyekbiâ pâŋyeŋe lâuwâ akto moyi. Me tâwâtŋe yeŋgumbiâ moyi. Dâ bikŋande âmâ gasalupnennande menenekbâi dâm bau hâkŋe luguakmâ halângen heambukmâ bam gutmini. Akto bikŋande mop mali akto sot me sâŋgum me kotŋe siâ siâ hârok

bâlâk mop mali. Akto umatņe humo miawak yeņgiep. Akto luâk âmbâle yânņande yekmâ bâleņe akyeņgimini. ³⁸ Akto Anutugât kâmolân gâtņe ain mali arekņe hângât luâk âmbâle ewangi yegi. Akto areâk bo. Bikņande âmâ hân kamitņângen manmâ gimbâņân manmâ kât akto hân kâlegen mali.

³⁹ Luâk âmbâle arekņe âmâ yân hain bo agi. Biwiyeņe Anutugâlân kali aregât kârikņân kinmâ hain agi. Anutuņe biwi kat katyeņe are ekto ârândâņâk agep. Aregât bunņe hâmbâi membai. Dâ mali sopņân Anutuņe makmâ kalep are bo egi. ⁴⁰ Gârâmâ Anutuņe yâk yeņgât okot nâņgâm hin dâep, “Hâmbâi nâņgât kâmot biwiyeņe nannaelân katbiâ tato are olop luâk âmbâle umatņân mali are olop manman âlepņân manbai.” dâep. Aregât hakulupnenņe luâk âmbâle umatņân mali arekņe wan me wan aregât Anutuņe makmâ kalep are hânân bo mem manmâ moyi. Amâ hâmbâi tat tatnenņe miawakbiapgât dâm agi.

12

Yesuņe âi miep are nâņgâm heņgemgom hainâk akbaen.

¹ Galalupne, nengât hakulupnenņe biwiyeņe Anutugâlân kali aregât keiņe yu kulengoân. Yâk âmâ hâk hilâlâm nâņgâm Anutugât âi memâk mali. Aregât nenâkai yâk yeņgât pat nâņgâm hainâk aknerâm wan me wanņe biwinenņe mendo gemap are akto agak meme bâleņe hikom andânenekmap a hârok hepunmâ Anutugât âi kârikņeâk mem hâk hilâlâm nâņgâm âmâ bo hâkâņ akbaen. ² Hain akmâ Yesu yâkņe nengât biwi kat katgât agat

memem miawakmâ hekat nengim ikinjak mem metiep are ekmâ hainâk akbaen dâm nângâm hengemgowaen. Akto Yesuñe hâmbâi, “Ewene olop himbimân tatetñe biwine herone akbiap.” dâm nângâep aregât lâwinân kombiâ hâk hilâlâm nângâm aregât hâkân bo agep. Akto girin añi aregât bo hâkân agep. Are hârok lokom manmâ mondo Anutuñe mem oloñdo Anutugât tat tat bunñangen tatmâ manmap.

³ Galalupne, luâk bâlenande Yesu hain agañigât pat nângâm hain akmâ umatñe siâ siâ aregât bo hâkân akbei. Akto hinñe umatñe miawak yengimbo aregât Yesugât pat nângâm hengemgom âmâ benñe biwiyene bo bâlimbo manmâ âgâwei.

⁴ Ye bâlenande kawutyekberâm akto âmâ kârikñe akmâ hâkyene membiâ kepilâ akto gilâmyene gembo moyi ye hainare boâk miawakyengiep.

Anutuñe orem miwindiknenekmap.

⁵ Galalupne, Anutugât den bikñe nananjupne dâm makyengimap aregât nelâmyengiep mon?

“Nanne Humoñe gugum miwindik gekberâambo âmâ aregât hâkân bo akben. Akto Anutuñe hain bo akben dâm makginmâ guguwiap âmâ hanâk âlepñe dâmenâ biwige bo bâliwiâp.

⁶ Akto Humoñe okot nângañmap yâkgât ikinje kâmolân dewatiwiapgât hain akmâ hengemgombo miwindik akmâ ikinjaet nanñe konbiap.”

Hain tatâp are oyañmâ umatñe miawak yengiwiawân hanâk dâm âi membiâ biwiyene bo bâliwiâp.

⁷ Akto nengât agak meme hin. Nananlupnenne bâleŋe akbâirâm bugâŋe yeŋgum miwindik yekmaen. Dop hainâk Anutuŋe makto umatŋe miawak yeŋgimbo hin nâŋgâwei, “Wei, ire âmâ âlepŋe, Anutuŋe nan baratlupne dâm nengonmap aregât nengum miwindik nenektâp.” hain nâŋgâm heronŋe akbei. ⁸ Akto makmâ miwindik miwindik dop are luâk âmbâle hârok aknengimap aregât Anutuŋe bo yeŋgum miwindik yekmap âmâ benŋe nanan kâit hainare akbai. ⁹ Akto areâk bo. Ewelupnenne hânân manmai arekŋe nengum miwindik nenekbiâ are âlepŋe bo dâm hâkân agion aregât Ewenenŋe otnenenŋe damunŋe akmâ manmap arekŋe hain aknengimbo dowâk âlepŋerâm bo hâkân akmâ âmâ mandenŋe tân nengumbo heronŋe akbaen. ¹⁰ Akto ewelupnenne âmâ ukenyenŋaet akmâ yogan aknengiŋi gârâmâ Anutuŋe âmâ nâ olop manmâ âgâwaigât âlepŋe akŋet dâm hain aknengimap. ¹¹ Akto Anutuŋe nengum miwindik nenekmap aregât hâk hilâlâm nâŋgâmaen gârâmâ Anutuŋe nengum miwindik nenekmap dâm nâŋgâenŋe benŋe siân nengât agak memenenŋe âlepŋe miawakto biwinenŋe sândugewiap.

Nen kârikŋe tiŋtiŋâk kinmâ tân aguwaen.

¹² Aregât bâtyeŋe keiyenŋe momoŋe are heŋgemgom kârikŋeâk tâlim kinmâ ariwai. ¹³ Akto dâp bâleŋe watbâigât keiyenŋe damunŋe akbei. Akto bam gutbai ain keiyenŋe bâlimbo amâ dondâ bâliwopgât akmâ damun akbei.

¹⁴ Yeŋe luâk âmbâle hârok gala akyenŋiwaigât akto agak memeyenŋe Anutuŋe ekto ârândânŋ

akmap aregât tân yengum hâwât agan̄giwei. Dâ agak meme âlep̄ņe ârândâņ a bâlâk manmaine amâ Anutu bo ekbai. ¹⁵ Akto yengâlân gâtņe siâ Anutuņe damunņe akmap aregât kâmolân gâtņe Anutuņe okot akyengimap are mesokmâ tâpâkowopgât ikin̄e tân aguwiâp. Akto kuk hengân miawak yengimbo kalakņe kândârâņe pâtkombo potalakbiâ kuk hengân sambelewopgât yeņe tân aguwei. ¹⁶ Akto yengâlân gâtņe siâņe bâleņe maleņe akbopgât damun agan̄giwei. Me Anutu bâlâk manbai amâ Esaugât dop hainâk akbâi. Yâkņe âmâ eweņæet bāt samut bân̄e aregât hâkâņ agep. Hain akmâ sotgât nâņgâm emiņe ulilaņdo sot waņdo eweņæde wan me wan niņbiap are âmâ giņbian dâm emiņæet makmâ kalep. ¹⁷ Esaugât keiņe nâņgâi. Yâk beirâ bāt samut bân̄e memberâmbo bo miawagep. Yâk han siâ akmâ ewum hâumgom indem umaliakmâ bo akto hepulep.

Nen Sioņ gimbân̄ân mete kalion.

¹⁸ Galama, ye âmâ gimbân̄e mambân̄e me kâlâpņe omap ain bo togoyi. Me hândâk hamandat me tânâk kaun̄mâ kindâp ain bo togoyi. ¹⁹ Yudagât hakulupyene Aigita hânânba togom gimbân̄e siâ ain togom kili. Ain togom kinbiâ munņe humo akto den siâ nâņgâwâen dâm ulit hanokoak agi. ²⁰ Hain agi aregât Anutuņe hin dâep, “Luâk me âmbâle me bau me yo me wan me wan gimbân̄e iren tâlimbo kât mem panmâ kombiâ moâk.” dâep. Den kârikņe are nâņgâmbiâ umatņe agep. ²¹ Hain akto hamepņe olowâk miawakmâ gambo Moseņe hin magep, “Nâ hamewakmâ sân sân

mendân.” dâep. ²² Gârâmâ ye Anutuņe hain bo akyeņgiep. Ye âmâ irakņæet pat gimbâņe kotņe Sioņ ain togoyi. Ain âmâ Yerusalem kepia Anutu manman kârikņæet Amboņe yâkgât kepia ain togoyi. Akto aņelo dondâ himbimân manmâ heroņe akmâ manmai ye hârok yâk yeņgâlân togoyi. ²³ Akto ulikņân manmâ gaep yâkgât kâmot âmâ kotyene himbimân kilep yâk yeņgâlân togoyi. Are akto luâk âmbâle Anutuņe mem kepilâyekto huraguyi yâk yeņgât otneyeņe yâk yeņgâlân togoyi. Are akto Anutu hân himbim Amboņande denân katnenekbiap yâkgâlân gai togoyi. ²⁴ Akto areâk bo. Yeņe Yesugât den pat âlepņe kârikņe agâkgât moep yâkgâlân togoyi. Dâ ulikņân Abe teuņande kondo mondo yâkgât gilâmņande magep. Dâ Yesuņe mondo yâkgât gilâmņe âlepņe arekņe Abegât gilâmņe ewangiep. ²⁵ Aregât Anutuņe makyeņgimbo bo hâkâņ akbei. Akto Anutuņe Mose magañdo hânân mali are den makyeņgimbo are hâkâņ akmâ hepuli aregât hâuņe umatņe miawak yeņgiep. Dâ Anutu himbimân gâtņande nen maknengimbo hâkâņ aktenņe âmâ hâuņe hamepņe bâleņe olowâk miawak nengiwiap.

Anutuņe nengât wan me wan kârikņeâk nengiwiap aregât kotņe mem hamep akbaen.

²⁶ Akto Anutuņe Sinai gimbâņân Mose magañep ain âmâ hân duwuņ agep. Akto aregât kakņân hin dâep, “Magân a hâmbâi hainâk bâin dâre hân akto himbim duwuņ akmâ bo akbiandat.” dâep. ²⁷ Anutuņe hain magep aregât keiņe hin. Yâkņe, “Ulikņân magân a hainâk bâin dâwian.” dâm makto hân himbim bo akbela benņe wan me wan

kârikņeâk bo duwuņ akbiap are miawakmâ tatmâ âgâwiap. ²⁸ Are âmâ nengât Anutuņe makmâ kat-nengiepgât magep. Galalupne, Anutuņe nengât wan me wan kârikņeâk nengiwiap aregât kotņe mem hamep akbaen. ²⁹ Akto kâlâpņe siâ siâ hârok om metemap dop hainâk Anutunennande hârok gulip nenguwiap aregât Anutugât hamep akbaen.

13

Sami den.

¹ Galalupne, ye ulikņân gala kalakmini are hainâk kalakmâ manmâ âgâwei. ² Akto ulikņân lombo togombiâ luâk siâņe imâ luâk yânņe dâm tânyenġum âmâ anelo tânyenġuep aregât nânġâm lombo yenġâlân togombiâ âmâ hanâk dowâk tân yenġuwei. ³ Akto bikņe kala busi kâlegen man-mai areyenġât nelâm yenġiwopgât nen yâk olop kala busi kâlegen taten dâm nânġâm tân yenġuwei. Akto yenġâlân gâtņe bikņe gasalupyenande bâleņe akyenġimbiâ hâk hilâlâm nânġâmai nen olop hâk hilâlâm nânġâmaen dâm dowâk tân aguwei.

⁴ Akto luâk âmbâle meakbaigât Anutuņe magep aregât âlepņe luâkņe âmbâi meyekbiâ ârândâņ akbiâp. Akto âmbâleņe luâk meyekbiâ ârândâņ akbiâp. Gârâmâ Anutuņe luâk âmbâle hanâk hanâk mem hepun hepun akmai are den âiân katyekto dosayenē miawakto aregât hâuņe umatņe yenġiwiap aregât luâk âmâ âmbenlupyenē areâk meyekmâ manbai. ⁵ Akto Anutuņe hin dâep, “Nâ bo hepunyekbian akto bo hami yenġire yân manbai. Bo dondâ.” dâep.

Aregât puligât nângâmbiâ humo bo akbiâp. Akto wan me wan tatyenjiâp are amâ ârândân dâm siâ me siâ bo egâlianbei. ⁶ Akto Anutuŋe yu magep aregât Anutuŋe kep keŋgu siâ hin magep are memberen,

“Humonande tân nugumap aregât luâk bâleŋande menekberâm pâpkomai are yenġât bo hamep akbian.”

kep keŋgu are kulemgoep nen hain dâm mendenŋe biwinenŋe bo hionakmap.

Ulikjân aknengim miti maknengiyi areâk mem Yesu watmâ manbaen.

⁷ Akto yenġât humomolupyenŋe Anutuġât den makyenġimini areyenġât biwi kat kat akto agak memeyenŋe nângâm hain akbei. Akto manmanyenŋe nângâm heŋgemgowe. ⁸ Akto Yesu Kristo are wan me wan ulikjân akminep are hinŋe hainâk akmap akto hilâmŋe hilâmŋe hainâk akmâ manmâ âġâwiap. ⁹ Aregât luâk siânbaŋe yenġâlân togom hin makyenġiyi, “Sot are bo nembiâ âmâ Anutuŋe meyekbiap me sot ire nembiâ ârândân akbiâp.” dâmbiâ âmâ bo nângâyenġiwei. Aregât hin makyenġire nângânet. Sot siâ me siânŋe biwinenŋe bo tângomap aregât den bâleŋe are hepunmâ Anutuŋe okot âlep nângâm damun nenŋe akmap are nângâmbiâ biwiyenŋe kârikŋe agâk. Togoyi are amâ sotŋe biwiyenŋe bo tânyenġuep aregât denyenŋande nen oloŋ nenekbop dâm bo nângây. ¹⁰ Nengât sumbe âmâ bunŋe. Dâ mâron uligi ain âi mem maliŋe âmâ nengât sumbe kat katjânba wan me wan siâ membaigât dâp bo tatyenjiâp. ¹¹ Aregât keiŋe hin. Sumbe kat

kat luâk sonjo gilâmñe katmai. Hain akbiâ âmâ sonjo hâkñe luâk me âmbâle dosayeñe bo agâk dâm âmâ kepia hâkñângen ombiâ bo akminep. ¹² Dop hainâk luâk bikñande Yesu mem kepia hâkñângen lâwinân kombiâ moep. Akto Yesuñe are âlepñe dâm nunaet kâmot gilâmñande henjem yenjuwiap dâm kepia hâkñângen arimbo kombiâ hâk hilâlâm nângâm moep. ¹³ Aregât Yesu kepia hâkñângen kilep ain giriñamâ sârek koyi nenâkai hainâgâk kepia hâkñângen kinmâ anun kakñân manbaengât bo hâkâñ akne. ¹⁴ Hain akmâ kinmâ kepiannenñe kârikñe in bo tatnengiâp dâm kepia âlepñe siân miawaknengiwiap aregât lângom manmâ hannenñande owâim manbaen.

¹⁵ Akto Yesuñe tân nengumbo Anutugât sumbegât akmâ kotñe mem agatbaen. Hain akbaen âmâ benñe nen Yesu humonenñe nen yâkgâlân gâtñe dâmaen den are bunñe akto ârândân akbiap. ¹⁶ Luâk me âmbâle siâ âlepñe agañmâ wan me wan tân yenjumap are potatmâ bikñe wanbai aregât ukennê nângâwei. Hain akbai aregât agak meme are Anutuñe imâ sumbegât dopñe dâm ekmâ âlepñe dâwiap.

¹⁷ Kâmotlupyeñe damunyeñe akmai yâk yengât lau lokom amukyengân manbei. Yâkñe âmâ âi mesokmâ membiâ yengât biwiyene bâlimbo âmâ aregât keñe Anutu enemñân makmâ miawakbai. Aregât yengât akmâ âigât ukennê nângâwai. Dâ âigât hâkâñ akbai amâ bo tânyenguwai.

¹⁸ Akto biwinenñe owâine akmap aregât hokboâk hokboâk nenñe agak meme âlepñeâk mem manne dâmaen are akbaengât yeñe nengât

ulilanbei. ¹⁹ Ulityenande tân nugumbiâ Kembuņe mem purikatneko yengâlân togowiangât kârikņân makmâ kârigeân.

Anutu ulilanep.

²⁰ Akto galalupne, yengât Anutu ulilandere Anutugât kuk bo akto damunnenņe akto biwinnenņe sândukņe akmap, yâkņe damun akto Humonenņe Yesu are den pat âlepņe kârikņe akmâ âgâwiapgât gilâmņe gembo moep are momoņânba mem agalep. Mem agatmâ, “Nângât kâmot damunyenņe akben.” dâm makmâ kalep. Aregât ye meme akyengim tânyengumbo lauņe lokom ²¹ wan me wan egâlianmap are mem manbiâ ârândâņ agâk. Akto wan me wan yenņe akņet dâm egâlianmap are Yesu Kristogât akmâ meme akyengimbo membai. Aregât kotge sopņe sopņe mem agatbaen. A bundâk.

Den bâiņe.

²² Galalupne, okotyenņe akmâ biwiyenņe kârikņe agâkgât kulem esenņe ire kulemgoân imâ bo ekmâ hâkâņ akbei. Amâ kâlep bo. Ire oyaņmâ nâņgâm hengemgowe.

²³ Akto tembe lokoņe makto Timoteo kala busi kâlegenba sopanmâ âlepņe mandâp. Akto yâkņe togom penâniņbiap âmâ âlepņe netņe togom yekbaet. ²⁴ Akto humomolupyenņe akto luâk âmbâle hârok lokom maņgan yekbei. Akto ire âmâ luâk âmbâle Italia hânânba togoyi arekņe yengât okotyenņe nâņgâmai are nâņgâņet dâm yu kulemgoân. ²⁵ Akto Anutuņe okotņe akyengim damunyenņe agâk dâm ulilandân. A bundâk.

Yusugât Pat Âlep Den
The New Testament in the Timbe Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Timbe long Niugini

copyright © 1987 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Timbe

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

03f82704-6ad1-5094-a78e-e240d9f2d4f8